

SAHLGRENKA AKADEMIN
INSTITUTIONEN FÖR VÅRDVETENSKAP OCH HÄLSA

VÅRDENS LIKA VILLKOR

- En litteraturoversikt kring sjuksköterskans attityder till patienter med narkotikaberoende inom somatisk sjukvård

Caroline Engström

Therese Alm

Uppsats/Examensarbete:	Kandidatuppsats 15 HP
Program och/eller kurs:	Sjuksköterskeprogrammet
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	Ht/2015
Handledare:	Mirjana Kustrimovic
Examinator:	Lisen Dellenborg

Titel (svensk):	”Vårdens lika villkor” - en litteraturöversikt kring sjuksköterskans attityder gentemot patienter med narkotikaberoende inom somatisk sjukvård.
Titel (engelsk):	”The equal terms of health care” - a literature review on nurses' attitudes towards patients with drug addiction within somatic care.
Examensarbete:	Grundnivå 15 Högskolepoäng
Program och kurs:	Sjuksköterskeprogrammet 180 Högskolepoäng OM5250 Examensarbete
Författare	Caroline Engström Therese Alm
Handledare:	Mirjana Kustrimovic
Examinator:	Lisen Dellenborg

Sammanfattning

Bakgrund: Stigmatisering och diskriminering inom sjukvården har länge varit och är än idag ett stort problem för personer med narkotikaberoende. Det bekräftas att denna patientgrupp i högre grad än andra utsätts för diskriminering i mötet med olika vårdinstanser. Detta har problematiserats i tidigare forskning och litteratur, både nationellt och internationellt. Droganvändning har ofta förknippats med annan kriminalitet, på grund av medföljande socioekonomiska svårigheter och utsatthet. År 2012 uppskattades det finnas omkring 45 000 personer i Sverige som uppvisat tecken på narkotikaberoende under det senaste året. Det påpekades hur denna patientgrupp i högre grad står utanför samhället. **Syfte:** Att undersöka hur sjuksköterskors attityder och bemötande gentemot narkotikaberoende patienter påverkade vårdrelationen och kvaliteten på vården som ges. **Metod:** Denna litteraturstudie avsåg undersöka upplevelser hos patienter med narkotikaberoende och inte alkohol-, mat-, sex- eller spelberoende. För att kunna ge en aktuell överblick kring problemområdet tillämpades en modell för allmän litteraturöversikt. Litteratursökningar gjordes i databaserna CINAHL och Scopus på grund av dess relevans för omvårdnadsforskning respektive det breda upptagningsområdet av publicerade vetenskapliga artiklar. Litteraturöversikten baserades på 12 artiklar från Nordamerika, Oceanien och Europa. **Resultat:** Resultatet av de sammanställda artiklarna presenterades som fyra teman ”Vanliga attityder och fördomar”, ”Konsekvenser för vårdrelationen”, ”Konsekvenser för omvårdnaden” samt ”Behov av kunskap och förståelse”. Det framkom att attityder och fördomar kring narkotikaberoende påverkade bemötandet såväl som vårdkvaliteten. Bristande kunskap och erfarenhet bidrog till rädsla och negativa föreställningar gentemot patientgruppen. **Slutsats:** En tydlig korrelation mellan negativa attityder och fördomar gentemot patientgruppen och en sämre vårdrelation kunde identifieras. Slutligen kunde det också bekräftas att en sämre vårdrelation också påverkade omvårdnaden och kvaliteten på den vård som gavs negativt.

Nyckelord: Attityder, diskriminering, narkotikaberoende, omvårdnad, sjuksköterskans förförståelse, vårdkvalitet, vårdrelation

Innehållsförteckning

Inledning.....	1
Bakgrund	1
Attityder till narkotikaberoende.....	2
Okunskap och rädsla	3
Utsatthet	3
Tillit	4
Vårdrelation enligt Joyce Travelbee	4
Problemformulering.....	6
Syfte	6
Frågeställningar.....	6
Metod	6
Litteratursökning	6
Dataanalys.....	7
Etiska ställningstaganden	7
Resultat.....	8
Vanliga fördomar och attityder	8
Konsekvenser för vårdrelationen	9
Konsekvenser för omvårdnaden	10
Behov av kunskap och förståelse	11
Metoddiskussion.....	12
Resultatdiskussion.....	13
Implikationer för klinisk omvårdnad.....	14
Fortsatt forskning.....	15
Slutsats	15
Tillkännagivanden.....	15
Referenser.....	16

BILAGOR

Bilaga I Översikt litteratursökning

Bilaga II Artikelöversikt

Inledning

I egenskap av blivande sjuksköterskor är det intressant att undersöka hur vårdpersonalens fördomar och attityder gentemot patienter med narkotikaberoende påverkar vårdrelationen och vårdens kvalitet. Det är relevant och av stor vikt att belysa problematiken kring bemötande och förhållningssätt gentemot denna patientgrupp eftersom dessa vårdas på olika typer av vårdavdelningar och därmed också framtida arbetsplatser. Dessa personer är i högre grad beroende av en god vård med ett gott bemötande och det är viktigt att inte låta fördomar och negativa attityder hindra ett gott arbete (Wiklund Gustin, 2014).

Enligt hälso- och sjukvårdslagen (SFS 1982:763) ska lika vård ges till alla oavsett kön, ålder, etnicitet eller socioekonomisk tillhörighet. Får en person med narkotikaberoende lika vård och bemötande som vem som helst, eller ger sjuksköterskans fördomar och attityder konsekvenser för dessa personer?

Bakgrund

Beroende är ett sjukdomstillstånd som kännetecknas av ett tvångsmässigt sökande och användande av rusmedel, en kontrollförlust av substansintaget samt ett utmärkande känslomässigt negativt skede, dvs. abstinens, då substansen inte längre tillförs (Franck & Nylander, 2015). Abstinens ser olika ut för olika narkotika. Vid morfinabstinens ökar aktiviteten ett område nära pons i hjärnstammen vilket medför sympatikuspåslag med stress, vakenhet, förhöjt blodtryck och puls, att få influensaliknande symtom är också vanligt (Internetmedicin, 2015). Vid amfetaminabstinens uppkommer symtom som hyperirritabilitet, aggressivitet, ökad aptit och sömnbrist. Kokain medför samma typ av abstinenssymtom som amfetamin dock så finns det en ökad risk för cirkulationsrubbningar (Internetmedicin, 2015).

All användning av narkotiska medel, förutom den som sker i medicinska och/eller vetenskapliga syften, är illegal. Att använda begreppet *narkotikabruk* syftar således till användningsområden inom sjukvård eller forskning. Den icke-medicinska användningen av narkotika oavsett tolerans- och beroendeutveckling, skador och abstinensbesvär ses därför som *narkotikamissbruk* (Franck & Nylander, 2015).

”Med narkotika förstås i denna lag läkemedel eller hälsofarliga varor med beroendeframkallande egenskaper eller euforiserande effekter eller varor som med lätthet kan omvandlas till varor med sådana egenskaper eller effekter och som

1. på sådan grund är föremål för kontroll enligt en internationell överenskommelse som Sverige har biträtt, eller
2. av regeringen har förklarats vara att anse som narkotika enligt lagen. Lag (1999:43).” (8 § narkotikastrafflagen SFS 1968:64).

Från år 1968 har narkotika reglerats av narkotikastrafflagen (SFS 1968:64) som, med diverse ändringar och tillägg, fortfarande gäller. Användandet av narkotika, såväl som regelrätt narkotikaberoende, är som fenomen inget nytt i historien. I Sverige gäller nolltolerans för

narkotikaanvändning vid bilkörning med undantag för narkotikaklassade läkemedel på läkarordination (Wramner, Pellmer Wramner, & Hellström, 2010). Sedan år 2006 har det enligt lag varit möjligt för landstingen att bedriva sprututbytesprogram med syftet att förhindra spridning av injektionsrelaterade blodsmittor såsom humant immunbristvirus (HIV), hepatit-B och hepatit-C (SFS 2006:323).

Den ideella organisationen Centraförbundet för Alkohol- och Narkotikaupplysning (CAN) har, på uppdrag från regeringen, genomfört flera undersökningar kring narkotikaanvändandet i Sverige. Det är svårt att identifiera och uppskatta hur många som lever med ett tungt narkotikaberoende, bland annat på grund av svårigheter att undersöka illegala och socialt oacceptabla handlingar. Dessutom varierar antalet beroende på vem som definieras som narkotikaanvändare och vad som anses vara ett beroende. Droganvändning kan många gånger också vara sammankopplat med annan kriminalitet då beroendet tenderar att medföra socioekonomiska svårigheter, såsom arbetslöshet och socialt utanförskap (CAN, 2014).

Vid tre tillfällen har det gjorts mer utförliga kartläggningar i syfte att försöka uppskatta antalet personer med ”tungt narkotikaberoende” i Sverige. Det som beskrivs som ett tungt narkotikaberoende avser de personer som injicerat narkotika under de senaste 12 månaderna eller brukat narkotika dagligen eller så gott som dagligen, oberoende av administreringsätt (CAN, 2014). Enligt den första studien (genomförd år 1979) fanns omkring 15 000 personer med tungt narkotikaberoende i Sverige. Nästa studie gjordes år 1992 och antalet beräknades då vara 19 000, vid den senaste mätningen som gjordes år 1998 hade antalet ökat till ungefärliga 26 000 personer. Det finns ingen senare kartläggning kring antalet ”tungt narkotikaberoende” men enligt CAN (2014) uppskattades cirka 45 000 personer uppvisat tecken på narkotikaberoende år 2012 under det gångna året.

Attityder till narkotikaberoende

Ottosson och Ottosson (2007) påpekar hur personer med beroendeproblem ofta betraktas med både olust och negativitet inom hälso- och sjukvården. Detta kan i viss mån förklaras med att återfall är relativt vanligt efter det att vård erhållits. Vidare belyser Lossius (2010) hur patienter med beroendeproblematik fortfarande i stor utsträckning bemöts med okunskap och fördomar av sjuksköterskor och annan vårdpersonal. Denna uppfattning stärks också av Heilig (2011), som problematiserar den stereotypa bild av “missbrukare” som svårt stigmatiserade och socialt missanpassade och menar att denna socialt marginaliserade grupp endast utgör en minoritet av personer med ett narkotikaberoende.

Lossius (2010) bekräftar att det än idag finns ihållande fördomar och föreställningar kring vilken typ av vård och omvårdnad dessa patienter bör bistås med. En vanlig uppfattning är den att drogberoende patienter måste behandlas med offensiva och konfronterande interventionsmetoder på grund av att de är manipulativa och lögnaktiga i sin natur. Dessa metoder beskrivs vara präglade av moralisering, övertalning, strafftänkande och konfrontation, vilket tycks ha en kontraproduktiv effekt som leder till ökat motstånd från patienten vilket rent av kan leda till att denne väljer att avbryta behandlingen (Lossius, 2010). En förklaring till svårigheterna att eliminera dessa fördomar och föreställningar kring denna patientgrupp kan vara den rådande vårdkulturen inom verksamheterna (Ternstedt & Norberg, 2014). Det beskrivs hur alla vårdenheter genomsyras av olika gemensamma normer och

värderingar, vilka kan refereras till som *vårdkultur*, vilket i sin tur också påverkar sjuksköterskans förhållningssätt till såväl patienterna som dess närstående, men också till kollegor. Denna vårdkultur kan märkas av den stämning eller atmosfär som upplevs inom verksamheten och kan vara mer eller mindre tillåtande (Ternestedt & Norberg, 2014).

Franck och Nylander (2015) belyser problematiken kring ordet ”missbruk” då definitionerna av ordet varierar kraftigt. Vad gäller hälso- och sjukvård används begrepp som ”skadligt bruk” och ”beroende”, i enlighet med Världshälsoorganisationens internationella sjukdomsklassifikation ICD-10 (World Health Organization, 1992). Också enligt *Diagnostical and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-V)* används ”beroende” där svårighetsgraden av diagnosen kan definieras (American Psychiatric Association, 2013). Eftersom begreppet *missbruk* således kan tolkas som nedvärderande har hälso- och sjukvården i viss mån frångått detta begrepp och använder istället det diagnostiska begreppet *beroende* alternativt *substanssyndrom*. Det anses vara olämpligt att använda begreppet missbrukare inom sjukvården, eftersom det på grund av den negativa klangen står i direkt konflikt med hälso- och sjukvårdslagen (Franck & Nylander, 2015).

Okunskap och rädsla

Den somatiska vården skulle troligtvis erhålla stora hälsovinster genom att i högre grad förhålla sig till patienters narkotikabruk och på ett så tidigt stadium som möjligt identifiera och fånga upp dessa patienter. Vidare förespråkas att större medvetenhet kring narkotikaberoende och mer kunskap gällande narkotika samt relaterade skador bör utgöra en del av grundutbildningar inom hälso- och sjukvårdssektorn (Lossius, 2010). Dessutom beskrivs vikten av en individanpassad behandling som tillgodoser patientens behov av hjälp och stöd samt betydelsen av att inkludera patientens sociala nätverk och familj.

I fokusgrupper och djupintervjuer fick sjukvårdspersonal och socialarbetare som kommit i kontakt med beroendepatienter berätta om sina attityder kring dessa. Det framkom att det bland många av deltagarna fanns en negativ syn på den berörda patientgruppen. Vidare uttryckte majoriteten av deltagarna en ovilja och ett missnöje med att vårda dessa patienter, utan att ansvaret borde ligga hos specialister inom beroendemedicin. Det beskrevs finnas stor okunskap kring den berörda patientgruppen vilken kunde antas bidra till motviljan att vårda dessa patienter (McLaughlin, McKenna, Leslie, Moore, & Robinson, 2006). Det finns en spridd uppfattning hos sjuksköterskor, och annan vårdpersonal, att patienter med narkotikaberoende är manipulativa och opålitliga (Van Boekel, Brouwers, Van Weeghel, & Garretsen, 2013). Sjuksköterskor beskrivs i högre grad restriktiva med smärtlindring i form av opioider när patienten har en historia av narkotikamissbruk. Detta kan förklaras av sjuksköterskans förförståelse och tidigare erfarenheter vilket bidrar till en misstro gentemot personer med narkotikaberoende (Paschkis & Potter, 2015).

Utsatthet

Personer med ett tungt narkotikaberoende är i större grad utsatta för såväl sociala som medicinska risker. Bland annat utgjorde vårdkrävande tillstånd relaterade till narkotikamissbruk ungefär 2,5 % av Sveriges totala sjukdomsbörda år 2010 (CAN, 2014).

Bortsett från medicinska komplikationer tillkommer även omfattande kriminalitet, arbetslöshet, hemlöshet och annan social och ekonomisk utsatthet (Heilig, 2011). Narkotikaberoende är också oftare förekommande bland redan socialt utsatta grupper, såsom personer med psykisk ohälsa och svagt socialt nätverk (CAN, 2014). Personer med ett narkotikaberoende är i större utsträckning utsatta för diskriminering, fattigdom och har en mer begränsad tillgång till sjukvård

Den narkotikarelaterade dödligheten i Sverige har de senaste åren kraftigt ökat från 467 år 2011 till 765 dödsfall år 2014. Män är överrepresenterade i denna grupp och utgjorde 85% av narkotikarelaterade dödsfall år 2014 (Socialstyrelsen, 2015). Överdödligheten bland substansberoende påverkas av flera olika faktorer, som inte alltid kan fastställas, bland annat överdoser och infektioner. Vanliga infektioner hos patienter med substanssyndrom är sepsis, endokardit, HIV, hepatit-B och hepatit-C (Heilig, 2011). Infektioner som orsakas av hepatit-C viruset (HCV) är en huvudsaklig orsak till kroniska leversjukdomar, vilket drabbar över 120 miljoner människor världen över. Den primära smittkällan i industrialiserade länder är intravenöst drogbruk. Trots att personer med intravenöst narkotikabruk utgör majoriteten av de drabbade i dessa länder, beräknas färre än 20% av denna patientgrupp få adekvat behandling för HCV (Zeremski et al., 2013).

Tillit

Att skapa en tillitsfull relation till en patient med ett beroendeproblem är en viktig del i att kunna stötta patienten till ett liv fritt från droger. Det innebär att inte bara se missbruket utan att se hela människan, med dennes historia och lidande. Vidare belyser Wiklund Gustin (2014) vikten av att inte nedvärdera eller döma patientens leverne, samt att ha förståelse för att drogerna varit en viktig del i patientens liv och att de är svåra att skiljas från. Medkänsla gentemot patienten är viktigt och att vara medveten om att lidandet hos patienten kan vara så starkt att det blir svårt att närma sig och helt förstå (Wiklund Gustin, 2014). Tillit är skört och ömsesidig sådan är i vårdrelationen en förutsättning för att en god omvårdnad ska kunna ges (Coldwell Foster, 2011).

Vårdrelation enligt Joyce Travelbee

Joyce Travelbees omvårdnadsteori beskriver betydelsen av relationen mellan sjuksköterska och patient och förespråkar en person till person-relation och inte en enbart patient-sjuksköterskerelation (Travelbee, 1971). Sjuksköterskans uppgift är att finnas där för patienten, stötta och bry sig. Teorin utgår från den mellanmänskliga relationen och fokuserar på mötet mellan patienten och sjuksköterskan. Travelbee menar att sympati är minst lika viktigt som empati för att få en värdefull person-till-person-relation. Empati och sympati är två av de byggstenar som beskrivs i teorin. Travelbee poängterar även att använda sig själv som en terapeutisk del i relationen då detta har betydelse för patientens välbefinnande (Nelson, 2011). Vidare belyser Travelbee att kunskap i ett möte också har stor betydelse. Om bristen i kunskap gällande en annan persons tillstånd är för stor blir det inte ett optimalt möte trots välmening och goda intentioner (Coldwell Foster, 2011). I denna omvårdnadsteori beskrivs fem interaktionsfaser, som bör genomgå för att uppnå en bra vårdrelation, vilka presenteras nedan.

Det första mötet

Den första fasen börjar när sjuksköterska och patient möts för första gången. Fördomar och erfarenheter kan göra att en bild uppstår av respektive part eftersom tidigare erfarenheter och upplevelser inte kan undgå helt. Mycket av slutsatserna som dras om den andra och uppfattningarna som färgar relationen är de värderingar som finns sedan tidigare om hur en vårdrelation ser ut. Det viktiga är att bryta dessa stereotyper och se personen bakom patienten och sjuksköterskan (Coldwell Foster, 2011). Detta är det första steget i omvårdnadsprocessen och vikten av observation beskrivs (Travelbee, 1971).

Identiteter uppstår

Travelbee (1971) beskriver att i denna fas utvecklas interaktionen till att patienten och sjuksköterskan börjar känna varandra och även känna igen sig själv eller identifierar olikheter mellan parterna. Sjuksköterskan bör vara medveten om hur hen uppfattar patienten och ser olikheterna och likheterna. I mötet med patienten ska sjuksköterskan möta personen med acceptans för vem den är. Identiteterna hos båda personerna börjar framträda mer och det viktiga blir att gå utanför sig själv och möta patienten som den person den är, samt inte döma den andra parten efter sina egna erfarenheter och fördomar. Detsamma gäller för patienten gentemot sjuksköterskan (Nelson, 2011).

Empati

Empati är det som uppkommer mellan en eller flera individers själstillstånd och beskrivs som en ögonblicklig process som kännetecknas av förmågan att förstå en annan individs tankar och känslor (Travelbee, 1971). Vidare beskrivs empati som en medveten psykologisk process men som inte innebär att dela känslor och tankar såsom den andre personen erfår dessa. Empati är en viktig del i relationen mellan patient och sjuksköterska för att få en närmre relation (Coldwell Foster, 2011). Det är eftersträvansvärt att vilja förstå den andre och genom empati nås förmågan att se förbi ett visst beteende. Empati är att tillfälligt känna *med* en annan persons psykiska hälsa genom medkänsla och förståelse utan att för den sakens skull känna *för* personen (Nelson, 2011). Travelbee (1971) beskriver hur empati och sympati är två komplexa begrepp som ofta förväxlas. Vidare är sympati något som uppstår först efter den empatiska processen ägt rum. Att enbart hysa empati till någon behöver emellertid inte betyda att benägenheten till att agera för personen finns (Nelson, 2011). Travelbee (1971) beskriver hur den empatiska processen möjliggör för en person att förutse och förstå beteendet hos en annan.

Sympati

Travelbee (1971) beskriver hur sympati innebär att vara involverad i en annan människas lidande och att göra allt i sin makt för att lindra dennes lidande. Det är en huvudsaklig del i sjuksköterskans ansvarsområde, vilket innebär att patienten blir sedd som en helhet och en unik människa. Att se varandra på det sättet bör vara ömsesidigt mellan patient och sjuksköterska. Förmågan att visa sympati skapas genom och är ett resultat av den empatiska processen. Sympati innebär en grundläggande ingivelse att lindra illabefinnande, vilket inte ses i den empatiska processen (Travelbee, 1971). Att vara sympatisk med en patient innebär också att utsättas för en risk att bli emotionellt engagerad och sårad om patienten inte svarar på en behandling eller på något annat sätt missgynnas. Detta ska finnas i åtanke hos sjuksköterskan och denne bör vara förberedd för vad som kan hända (Coldwell Foster, 2011).

Travelbee menar att sjuksköterskan ska använda sin sympati i sina omvårdnadshandlingar och agera på ett välmående och hjälpfyllt sätt (Nelson, 2011). Travelbee (1971) beskriver att sympati kännetecknas av delandet av andras känslor och upplevelsen av medlidande, det att lida *med* någon.

God relation

När sjuksköterska och patient genomgått alla de fyra ovanstående stegen uppstår en god relation som präglas av samförstånd mellan parterna. Detta samförstånd är något som hela tiden ändras och växer (Travelbee, 1971). I en lyckad relation finns viljan och möjligheten att dela med sig, kommunicera samt förstå och se den andra personen (Coldwell Foster, 2011).

Problemformulering

Tidigare forskning (McLaughlin et al., 2006; Zeremski et al., 2013) och den litteratur som berör beroendemedicin, vilken ligger till grund för denna introduktion, bekräftar att det finns en utspridd negativ syn på patienter med drogberoende hos sjuksköterskor och övrig vårdpersonal (Franck & Nylander, 2015; Heilig, 2011; Ottosson & Ottosson, 2007). Det är således intressant att undersöka hur fördomar, negativitet och den stigmatisering som medföljer, påverkar vårdrelationen och vårdens kvalitet hos denna patientgrupp.

Syfte

Syftet med denna litteraturoversikt är att undersöka hur sjuksköterskans attityder påverkar vårdrelationen till patienten med narkotikaberoende inom somatisk sjukvård.

Frågeställningar

- Vad har sjuksköterskans fördomar och attityder mot personer med narkotikaberoende för betydelse för vårdrelationen och kvaliteten på vården som ges?
- Vilka faktorer styr sjuksköterskans föreställningar och attityder gentemot denna patientgrupp och vilka åtgärder kan minska den medföljande okunskapen och rädslan?

Metod

För att få en övergripande blick över det valda problemområdet användes en modell för allmän litteraturoversikt där målet var att, genom ett kritiskt förhållningssätt, presentera en beskrivande sammanställning av redan publicerade forskningsresultat (Friberg, 2012). Denna litteraturstudie avser endast att undersöka narkotikaberoende och inte alkohol-, mat-, sex- eller spelberoende.

Litteratursökning

Informationssökning gjordes i databaserna CINAHL och Scopus, främst på grund av CINAHLs relevans för omvårdnadsforskning och Scopus mer omfattande

upptagningsområde. Relevanta termer var enligt Franck och Nylander (2015) "substance dependence/substance addiction" samt "drug dependence/drug addiction". För att anpassa sökningarna till de valda ämnesorden i respektive databas användes CINAHL Headings och MeSh (PubMed) som föreslog sökorden "substance abuse" och "substance use disorder". De exklusionskriterier som användes till att avgränsa sökresultatet var; att artiklarna skulle ha publicerats efter år 2009, de skulle vara kollegialt granskade forskningsartiklar och skrivna på engelska. Utöver detta användes trunkering (*) och frasen "NOT alcohol" för att begränsa träffarna till artiklar som endast berörde narkotikaberoende. Artiklar med tydlig koppling till enbart behandling av drogberoendet valdes bort eftersom det var i huvudsak erfarenheter inom somatisk vård som eftersöktes, och inte de inom specialiserad beroendevård. Dessutom krävdes att artiklarna skulle finnas att tillgå i fulltext från universitetsbibliotekets databaser, beställningsbara artiklar uteslöts därför. Abstrakten granskades i sökningarna förutom den med 54 träffar där de sållades efter titlarna. Litteratursökningen resulterade i 12 vetenskapliga artiklar från Australien, Storbritannien, Spanien, Nederländerna, USA och Kanada. Sex av artiklarna var kvalitativa, fyra kvantitativa och två av artiklarna var både kvalitativa och kvantitativa. En del artiklar hittades via manuell sökning genom granskning av databasernas citeringar av redan funna artiklar. Dessa finns presenterade i Bilaga II tillsammans med resterande granskade artiklar. Vidare var en del artiklar återkommande i flera sökningar men presenterades endast en gång i söktabellen. För en utförlig presentation av informationssökningen se Bilaga I.

Dataanalys

När litteratursökningarna inte resulterade i några ytterligare relevanta artiklar, granskades de samlade studiernas kvalitet. De som inkluderades i litteraturöversikten hade en beskrivande bakgrund, ett klart motiverat syfte och ett tydligt problemområde. Metoden var beskriven och upplevdes vara sammankopplad med de teoretiska utgångspunkterna (Friberg, 2012). Samtliga artiklar granskades enligt protokoll för bedömning av kvalitet för vetenskapliga artiklar, samt kontrollerades med hjälp av kriterier för kvantitativa respektive kvalitativa studier för att ytterligare kunna säkerställa artiklarnas kvalitet (Willman, Stoltz, & Bahtsevani, 2011). Därefter jämfördes och sammanställdes artiklarnas resultat och fyra genomgående teman kunde identifieras som ansågs ha relevans och betydelse för klinisk omvårdnad (Friberg, 2012).

Etiska ställningstaganden

Ett godkännande från en etisk kommitté, eller tydligt påvisande av grundligt utförda etiska överväganden, ökade den vetenskapliga trovärdigheten för en forskningsartikel enligt Samtliga granskade artiklar ansågs ha tagit ställning till etiska principer och överväganden samt uppfyllde krav på etiska riktlinjer från tidskrifterna. Tio utav tolv artiklar presenterade ett godkännande från en etisk kommitté, dessa bedömdes därför ha gjort noggranna etiska övervägningar. Två artiklar presenterade inte något godkännande från en etisk kommitté, dock diskuterades etiska ställningstaganden kring rekrytering och metod i texten och artiklarna var publicerade i en tidskrift där etiska överväganden var ett krav för publicering (Gilchrist et al., 2011; Van Boekel, Brouwers, van Weeghel, & Garretsen, 2014)

Resultat

Vid sammanställning av de valda artiklarnas resultat framkom ett flertal teman vilka var genomgående i majoriteten av studierna. De teman som identifierades och ansågs överensstämma med syftet för denna litteraturöversikt var; *'Vanliga fördomar och attityder'*, *'Konsekvenser för vårdrelationen'*, *'Konsekvenser för omvårdnaden'* samt *'Behov av kunskap och förståelse'*.

Vanliga fördomar och attityder

Det bekräftades av flera studier att en vanlig uppfattning bland sjuksköterskor och andra professioner var att narkotikaberoende patienter ofta sökte vård för att få smärtlindring i syfte att uppleva rus, ett så kallat drogsökande beteende (Ford, 2011; Morgan, 2014; Morley, Briggs, & Chumbley, 2015). Morgan (2014) belyste hur misstro var ett vanligt element i relationen mellan sjuksköterska och patient. Denna misstro kunde yttra sig genom exempelvis ifrågasättande av vad som upplevdes vara påstådda symtom, så som smärta.

"Om jag frågade efter smärtlindring behandlades jag som en knarkare, de ville inte höja dosen" (Blay et al., 2012, s. 293).

I en större studie, vilken involverade åtta europeiska länder, framkom att det inom flera olika vårdiscipliner fanns utbredda negativa attityder och en generell ovilja att arbeta med narkotikaberoende patienter (Gilchrist et al., 2011). I ytterligare en studie uttryckte majoriteten av sjuksköterskorna som deltog att de hade en negativ syn på patienter med narkotikaberoende samt upplevde att denna syn var vanligt förekommande bland sjuksköterskor och annan vårdpersonal (Monks, Topping, & Newell, 2013). Vidare beskrev Ford (2011) sjuksköterskornas relation till patienter med drogberoende som känslomässigt utmanade och osäker. Det genomgående temat i resultatet var att sjuksköterskor kände sig osäkra och bitvis rädda i situationer med dessa patienter, på grund av upplevelsen att de var manipulativa, oansvariga och utåtagerande. Detta belystes också i studien av Morley et al. (2015), där det framkom att sjuksköterskor upplevde arbetet med narkotikaberoende patienter som utmanande. De uttryckte upplevelser av dessa patienter som manipulativa, opålitliga, aggressiva, ohygieniska och generellt svåra att vårda på grund av detta.

"De säger att de vill sluta med det [droger] och så fort de får chansen går de ut och får en fix från deras 'vänner'... de ljuger för mig och tror att jag är dum. Min erfarenhet med heroinmissbrukare har givit mig den här attityden. Om en patient tillåts att gå ut och träffa en vän utan personalens övervakande är det meningslöst att hjälpa dem på sjukhus." (Ford, 2011, s. 245)

Williams, Boyle, och Fielder (2015) påvisade att ambulanssjukvård- och sjuksköterskestudenter generellt värderade arbetet med drogberoende lägre än det med andra psykiatriska diagnoser. För undersökningen användes det validerade instrumentet MCRS (Medical Condition Regard Scale) där deltagarna fick skatta hur de värderade patienter med olika psykiska besvär. I resultatet uppdagades en signifikant skillnad vad gällde förmåga att känna empati med narkotikaberoende patienter jämfört med de andra patientgrupperna. Generellt uppvisade deltagarna mindre empati och värderade vården av dessa patienter lägre (Williams et al., 2015). Harling och Turner (2012) belyste hur sjuksköterskestudenters

attityder gentemot narkotikaberoende patienter påverkades av personens egna upplevelser kring narkotikaberoende, samhällets syn på personer med narkotikaberoende och den dominerande diskurs som finns inom omvårdnadsutbildningen och på praktikplatser och arbetsplatser. Deltagarna vittnade om hur de rådande värderingarna och attityderna inom verksamheten lätt implementerades i deras eget bemötande gentemot patienterna.

Enligt skattningsinstrumentet MCRS värderade sjuksköterskor och annan vårdpersonal inom primärvård arbetet med drogberoende patienter lägre än de som arbetade inom psykiatrisk vård och beroendevård gjorde (Van Boekel et al., 2014). I studien identifierades också erfarenheter och kunskap om arbete med narkotikaberoende, och en tro på beroendevårdens goda effekter, som en orsak till att värdera arbete med narkotikaberoende patienter högre. Van Boekel et al. (2014) belyste att det generellt fanns en större uppfattning inom primärvården att narkotikaberoende var ett resultat av personens svaghet och ansågs i mindre grad vara ett sjukdomstillstånd, utan istället något som personen själv var ansvarig för.

Samtliga deltagande patienter i en studie, som berörde diskriminering, vittnade om att de någon gång hade upplevt diskriminering inom olika hälso- och sjukvårdsinstanser. Patienternas upplevelser från tidigare diskriminering påverkade också deras egna attityder till pågående eller framtida vård, vilket ofta bidrog till en förväntning om dåligt bemötande och särbehandling från sjuksköterskor och övrig sjukvårdpersonal (Brener, von Hippel, von Hippel, Resnick, & Treloar, 2010).

”... det är därför många inte skulle säga, 'Japp, jag har [hepatit-C]' för det finns ett stigma kring det, och du blir direkt, typ direkt behandlad annorlunda... Och jag har varit [på offentligt sjukhus] en hel dag och blivit underbart behandlad och som alla andra, men i samma stund som de ser [pekar på injektionsmärken] ändras det.” (Treloar, Rance, Grebely, & Dore, 2013, s.531).

En enkätstudie som genomfördes på en medicinsk vårdavdelning påvisade att sjuksköterskorna hade en neutral attityd och syn gentemot narkotikaberoende patienter, trots detta visade svarsresultaten också på en låg motivation vad gällde utförandet av omvårdnadsåtgärder för dessa patienter (Chu & Galang, 2013).

Konsekvenser för vårdrelationen

Monks et al. (2013) belyser hur relationen mellan sjuksköterska och patient kantades av ömsesidig misstro, vilket ledde till att sjuksköterskorna i mindre utsträckning interagerade med patienterna och uppträdde distanserat gentemot dessa. Vidare beskrivs hur sjuksköterskorna i studien upplevde det svårt att diskutera drogberoende och det psykiska måendet i det första mötet med patienten och i första hand fokuserade på fysiska symtom och tecken. Denna olust att prata om drogproblematiken noterades också av patienterna i studien, vilka upplevde att deras redogörelser kring narkotikaberoendet varken noterades eller uppmärksammades (Monks et al., 2013). Ford (2011) belyser också hur en terapeutisk vårdrelation var svår att upprätta på grund av bristande tillit mellan patient och sjuksköterska.

När det undersöktes hur drogberoende patienter upplevde smärtlindring inom akutsjukvård visade det kvantitativa resultatet att majoriteten av deltagarna huvudsakligen var nöjda med sjuksköterskans goda intentioner och de försök till smärtlindring som gjordes. I den

kvalitativa delen framkom dock att de deltagande patienterna upplevde misstro och särbehandling när de exempelvis bad om mer smärtlindring under vårdtiden (Blay, Glover, Bothe, Lee, & Lamont, 2012).

En patient som deltog i studien av Monks et al. (2013) poängterade hur ett nedvärderande bemötande från sjuksköterskor tenderade att resultera i ett aggressivt och utåtagerande beteende, både fysiskt och verbalt, från patienternas sida. Detta beteende problematiserades även av Ford (2011) där det beskrevs vara en bidragande faktor till sjuksköterskors känsla av osäkerhet, och stundtals också rädsla, i arbetsituationer med drogberoende patienter.

Narkotikaberoende patienter vittnade om hur bemötandet från sjuksköterskor, och annan personal, var mer fördomsfri och tillåtande på mottagningar med specialisering inom beroendevård än inom somatisk sjukvård (Treloar et al., 2013). Samma studie undersökte effekterna av att substitutionsbehandling och HCV-behandling kombinerades på samma mottagning, vilket deltagande patienter och vårdpersonal upplevde ge bättre förutsättningar för en god ömsesidig förståelse och gynnsam vårdrelation (Treloar et al., 2013).

”Alltså de som jobbar här. Man kan prata med dem mycket bättre. De ser inte ner på en. De pratar faktiskt med en. De förklarar allting. Man går till ställen, andra ställen, du vet, ja, de får en inte att känna sig alls välkommen.” (Treloar et al., 2013, s. 531)

Konsekvenser för omvårdnaden

Flera av studierna påvisade att negativa attityder, och därigenom också minskad förståelse och sämre bemötande, hade konsekvenser för den vård och omvårdnad som gavs. Det kunde exempelvis noteras en korrelation mellan upplevd diskriminering och minskat antal patienter som fullföljde beroendebehandling (Brener et al., 2010).

”...det är grejen med att vara heroinberoende, att du, antar jag, samhällets syn på att vi är... kostar skattebetalarna pengar och sån skit. Inte värt att försöka få hjälp, ... så jag antar att folk dras med i den negativa synen och kanske det hindrar från att be om hjälp antar jag.” (Brener et al., 2010, s. 494).

I studien av Monks et al. (2013) framgick att sjuksköterskorna tenderade att undvika interaktion med den berörda patientgruppen i större utsträckning, bland annat genom att ta sig mindre tid för dessa patienter. Den ömsesidiga misstron mellan patient och sjuksköterska bidrog till ytterligare svårigheter i omvårdnaden, såsom fysiskt utåtagerande patienter, olämpligt beteende från patienter samt en större risk för utskrivning på eget bevåg utan att ha fullföljt den medicinska behandlingen (Monks et al., 2013). Även Van Boekel et al. (2014) beskriver hur det, framför allt inom somatisk sjukvård, fanns en ovilja att lägga ner vårdresurser på den berörda patientgruppen.

Morgan (2014) beskrev flera olika faktorer som påverkade sjuksköterskans benägenhet att bistå med adekvat smärtlindring eller ej. Sjuksköterskorna beskrev hur låg bemanning, ökat vårdbehov, svårigheter att få kontakt med ansvarig läkare, brister i dokumentation, avsaknad av utbildning kring smärtlindring och brist på resurser, så som möjlighet till icke-farmakologisk smärtlindring, påverkade vården som gavs negativt. Morgan (2014) presenterade en modell som syftade till att hjälpa sjuksköterskor som mötte drogberoende patienter med samtidig smärta. Tre olika tillvägagångssätt kunde identifieras och beskrevs

som mer eller mindre effektiva och lämpliga i arbetet med denna patientgrupp. Det första sättet innebar identifiering av ett beteende relaterat till smärta, men redan i samband med intentionen att smärtlindra påträffades hinder så som kommunikationsproblem sinsemellan patient och sjuksköterska, varpå smärtlindringen blev ineffektiv eller uteblev helt. Det andra sättet bestod i att förutom notering av smärtbeteendet, också ha en ökad förståelse kring beteendets natur, vilket gav en möjlighet att möta och övervinna de konflikter som uppstod och därigenom bistå med en effektivare smärtlindring. Slutligen beskrevs det mest effektiva tillvägagångssättet vara att med förståelse kring patientens beteende, genom en holistisk människosyn och bekräftelse av patientens behov och utan att se några hinder, bistå med adekvat smärtlindring (Morgan, 2014). En sjuksköterska beskrev följande:

”Patienten vred sig av smärta och ortopedkirurgen och anestesiologen stod där och sa rakt ut, ’Jag tror dig inte.’ Och då tittade jag på dem och sa, ’Wow,’ sa jag, ’Jag hoppas innerligt att det kommer en dag då du ligger i en säng och läkaren och anestesiologen kommer till dig medan du är i omedgörlig smärta och säger, ’Jag tror dig inte.’” (Morgan, 2014, s.171).

Behov av kunskap och förståelse

Flertalet av artiklarna i denna litteraturöversikt påpekade att det fanns bristande kunskap bland sjuksköterskor, och andra professioner, gällande patienter med ett narkotikaberoende. I studien av Harling och Turner (2012) vittnade sjuksköterskestudenterna om en brist i undervisning om drogberoende och efterfrågade detta, då det kunde bidra till en bättre förberedelse att träffa dessa patienter i klinisk verksamhet. Detta styrktes i studien av Monks et al. (2013) där sjuksköterskorna ansåg att de inte fått tillräcklig kunskap under utbildningen för att kunna vårda patienter med ett substansberoende på tillfredställande vis. Även patienterna i samma studie upplevde ofta sjuksköterskornas intolerans och negativa attityd som en brist i kunskap (Harling & Turner, 2012). Det fanns en medvetenhet kring sambandet mellan okunskap och fördomar hos flera av sjuksköterskorna och en önskan om förbättring på detta område uttrycktes (Brener et al., 2010; Monks et al., 2013).

”Japp, hjälper mig att förstå lite mer om deras beroende också för jag tror att vi alla är väldigt skyldiga till att ibland vara rätt så dömande, eller? Jag tror vi alla är skyldiga till fördömandet. Nåja, jag vet att jag definitivt är det.” (Monks et al., 2013, s. 941)

Monks et al. (2013) belyste hur tre sjuksköterskor som av kollegorna identifierades som speciellt kunniga och erfarna inom beroendemedicin, kunde bilda ett bättre samförstånd med patienten och således också en god vårdrelation. Dessa sjuksköterskor upplevdes se personen bakom drogberoende och verkade mer villiga att bistå dessa med hjälp och omvårdnad. Brener et al. (2010) beskrev hur patienter generellt upplevde att de i personalstyrkan som själva haft ett narkotikaberoende hade större förståelse och ett genuint intresse för att hjälpa och stötta patienterna.

Treloar et al., (2013) undersökte patienters och personals attityder till att förlägga HCV-behandling i samma lokaler som beroendevården, för att öka tillgängligheten och möjligheten för patienter med smittan att få adekvat vård. Det visade sig vara uppskattat, på grund av rent praktiska skäl såsom färre sjukresor, av både personal och patienter som deltog i studien. Även den upplevda kompetenshöjningen vad gällde beroendemedicin var uppskattad av samtliga deltagare. Majoriteten av de deltagande patienterna upplevde sig välkomnade av

HCV-personalen och beskrev att mötet präglades av ett icke-dömande mottagande (Treloar et al., 2013).

Metoddiskussion

Det visade sig finnas ett begränsat antal studier som endast berör illegalt drogberoende utan att inkludera alkoholberoende, vilket gjorde informationssökningen svårare. Vidare var forskningen på detta område relativt eftersatt då det fanns sparsamt med aktuella studier som endast berörde narkotikaberoende, utan att inkludera alkoholberoende. Flertalet av studierna som användes till denna litteraturstudie var utförda i Australien och Storbritannien, vilket bedömdes kunna bidra till en viss jävighet i resultatet. Resterande artiklar var gjorda i Kanada, Nederländerna, Spanien och USA. En annan svaghet i spridningen av artiklarnas ursprungsland var att ingen som uppfyllde kriterierna var från Sverige, varför inget nationellt perspektiv kunde presenteras. Inför denna litteraturöversikt fanns ambitionen att undersöka problemområdet ur ett nationellt perspektiv, därav presenterades främst data kring narkotikaberoendet i Sverige i bakgrunden. Det visade sig dock under arbetets gång att tillgången på svensk forskning inom det valda problemområdet var bristfällig.

Vidare diskuterades det huruvida litteratursökningen kunde resulterat i fler träffar, och troligtvis gett en mer utförlig översikt av problemområdet, genom att utöka årsspannet för publicerade artiklar. Det relativt korta årsspannet motiverades med att aktuella artiklar var önskvärda för en så tidsenlig litteraturöversikt som möjligt. Möjligheten till fler relevanta fynd kan även ha missats i artiklar med både alkohol och narkotika eftersom alkohol uteslöts i sökningarna, dock var det narkotikaberoende som var av intresse och sökningarna anpassades efter det. En ytterligare svaghet var att artiklarna i sökningen med 54 träffar endast valdes pga titlarna och abstrakten lästes inte, emellertid fanns många av artiklarna med i de andra sökningarna också.

Genom de första litteratursökningarna som gjordes bildades en uppfattning om hur problemområdet representeras i forskningen. Det fanns flera studier som undersökte sjuksköterskans och andra professioners uppfattningar, fördomar, attityder och vad det hade för betydelse för vårdens kvalitet, medan det fanns sparsamt med forskning som utgick ifrån patienternas perspektiv. Detta faktum ansågs ge en mindre mångfacetterad bild av problemområdet och konsekvenserna för den enskilde patienten. Dock ansågs resultaten i de granskade studierna vara tillförlitliga då de speglade åsikter och uppfattningar och det fanns ingen intervention att utvärdera eller påvisa evidens för. För att få en litteraturöversikt som inriktades på sjuksköterskeprofessionen fanns en strävan att finna artiklar där sjuksköterskor representerades, vilket uppfylldes i majoriteten av artiklarna. De deltagande i studien av Brener et al. (2010) bekräftades inte vara sjuksköterskor, utan benämndes som behandlingspersonal, men inkluderades på grund av vikten av ett patientperspektiv och bedömdes tillföra relevant data.

Till varje tema valdes lämpliga citat ut i syfte att göra texten mer intressant och verklighetsförankrad samt för att förtydliga relevansen i resultaten. Citaten översattes fritt från engelska till svenska. Artiklarnas kvalitet varierade vad gällde presentation av metod och resultat, vilket diskuterades och betraktades som en svaghet, men ansågs vara ofrånkomligt på grund av det begränsade antalet artiklar som berörde ämnet. Studien av Ford (2011) gjordes i

syfte att undersöka något som identifierades i en större kvantitativ studie (Ford, Bammer, & Becker, 2008). I denna större studie presenterades ett godkännande från en etisk kommitté och därför bedömdes även den kompletterande studien ha noggranna etiska överväganden. Dessutom fick tre deltagande sjuksköterskor självständigt godkänna resultatets teman (Ford, 2011). Även denna äldre studie kvalitetsgranskades enligt protokoll för granskning av vetenskapliga artiklar (Willman et al., 2011). För utförlig redogörelse kring artiklarna och dess kvalitet se Bilaga II.

Resultatdiskussion

Det huvudsakliga fyndet i denna litteraturöversikt är att sjuksköterskans förförståelse och attityder har stor betydelse för möjligheterna att bygga en god vårdrelation, och således också förutsättningarna för en god omvårdnad (Ford, 2011; Morgan, 2014; Morley et al., 2015; Treloar et al., 2013). Vidare framkommer det att patienter med narkotikaberoende i stor grad upplever sig misstrodda, diskriminerade och förbisedda i mötet med den somatiska sjukvården (Blay et al., 2012; Brener et al., 2010; Treloar et al., 2013). Den ömsesidiga misstro, mellan patient och sjuksköterska, som beskrivs av flertalet deltagare i studierna har troligtvis sin grund i personernas egen förförståelse och tidigare upplevelser. Likt det Ternstedt och Norberg (2014) nämner blir det också tydligt att sjuksköterskan som person är påverkad av sin omgivning och den vårdkultur som dominerar arbetsplatsen. Det betyder således att negativa attityder hos kollegor kan bidra till att sjuksköterskan själv kan adaptera dessa attityder eller värderingar. Vidare beskriver Harling och Turner (2012) hur dessa attityder och förhållningssätt också implementeras hos sjuksköterskestudenterna (Harling & Turner, 2012).

De positiva upplevelserna med kombinerad HCV-behandling och substitutionsbehandling, i studien av Treloar et al. (2013), kan antas bero på samarbete och delande av erfarenheter mellan olika vårdiscipliner och professioner, vilket rimligtvis ger möjlighet till ökad kompetens och förståelse för patientgruppen. En större förståelse och holistiskt förhållningssätt i mötet med dessa patienter anses vara eftersträvansvärt, vilket också stärks av Ford (2011) som belyser hur vårdrelationen gynnas eftersom sympati enklare kan utvecklas om relationen är tillåtande och bygger på ömsesidig förståelse. Monks et al. (2013) beskriver hur de sjuksköterskor som hade förmåga att visa intresse för och förstå patienten, samt behandlade denne som en person istället för ett problem, enklare kunde utveckla en god relation i samförstånd med patienten. Det gav i sin tur upphov till en mer tillåtande atmosfär på vårdavdelningen och upplevdes underlätta interaktionen mellan patienter och sjuksköterskor. Dessa förhållningssätt står i enlighet med Travelbees omvårdnadsteori, där det beskrivs att när sympati utvecklas mellan sjuksköterska och patient, har alla interaktionsfaser uppfyllts och en god relation kan uppstå. Denna goda relation som uppstår i samförstånd mellan två människor är eftersträvansvärd i alla vårdrelationer (Kirkevold & Larsson-Wentz, 2000).

Flera av studierna påtalar att ju mer kunskap, och klinisk erfarenhet på området som sjuksköterskan har, desto bättre bemötande tycks denne ha gentemot patientgruppen. Samtidigt framkommer det i studien av Ford (2011) att en deltagande sjuksköterska förklarar sina negativa attityder med upplevelser från klinisk erfarenhet med drogberoende patienter. Därav stärks idén om att endast klinisk erfarenhet och bekantskap med drogberoende patienter

inte nödvändigtvis ger en större förståelse och därmed bättre bemötande. Således behövs även en medvetenhet kring sin egen förförståelse och medkänsla med patienten. Travelbee belyser kunskap som en viktig del i en god relation men påpekar att det inte är tillräckligt om inte empati och en vilja att förstå varandra finns (Coldwell Foster, 2011).

Flertalet studier styrker uppfattningen om att ytterligare kunskap är nödvändigt för de som kan komma i kontakt med patientgruppen, vilket berör samtliga grundutbildade sjuksköterskor oberoende av arbetsplats (Chu & Galang, 2013; Ford, 2011; Harling & Turner, 2012; Monks et al., 2013). Enligt en studie värderade sjuksköterskestudenter som vidareutbildar sig, arbetet med drogberoende patienter högre jämfört med grundutbildade sjuksköterskor (Williams et al., 2015). Detta bekräftar behovet av mer kunskap kring beroendeproblematik för sjuksköterskor också kan förbättra vården som ges. Även Gilchrist et al. (2011) bekräftade att uppfattningen om att denna patientgrupp var extra utsatt för stigmatisering och diskriminering och att detta problem kunde undvikas med hjälp av mer utbildning och framförallt genom mer klinisk erfarenhet inom området.

Ett intressant fynd var det resultat som påvisade att sjuksköterskor hade en neutral syn gentemot patienter med drogberoende, vilket stod i konflikt med de andra studierna som granskats. Det diskuterades dock huruvida de relativt neutrala attityderna som kunde identifieras hade samband med det förhållandevis stora antalet narkotikaberoende patienter, som var inskrivna på den avdelning där studien utfördes. Sjuksköterskorna efterfrågade ett ökat organisatoriskt stöd och vägledning i vårdandet av denna patientgrupp (Chu & Galang, 2013). Denna studie bedöms emellertid bitvis ha en bristande kvalitet då resultatet är otydligt presenterat och intetsägande.

En jämförande studie där attityderna till drogberoende patienter undersöktes inom primärvård, psykiatri och beroendemedicin påvisade en viktig skillnad (Van Boekel et al., 2014). Det framkom i studien att de som är specialiserade inom beroendemedicin hade mer förståelse och värderade patientgruppen högre än de som arbetade inom psykiatri och primärvård, och var mer professionella i sitt bemötande med denna patientgrupp.

Implikationer för klinisk omvårdnad

Resultatet som framkommer i denna litteraturöversikt belyser hur bristande kunskap gällande narkotikaberoende bidrar till negativa attityder och bemötande gentemot dessa patienter. Därför är ytterligare utbildning och ökad kunskap gällande narkotikaberoende att rekommendera för sjuksköterskor. Det framkommer också att det finns ett behov av ett större organisatoriskt stöd för sjuksköterskor som möter patienter med narkotikaberoende på arbetsplatsen. Således stärks idén om att mer kunskap om drogberoende och dess mekanismer behövs bland sjuksköterskor samt blivande sjuksköterskor.

Något som bedöms ha fördelaktig effekt på vårdrelationen och bemötande är gränsöverskridande arbete mellan de olika vårddisciplinerna och professionerna. Det framkommer att exempelvis HCV-behandling blir mer lättillgänglig då den förläggs under samma tak som substitutionsbehandling för narkotikaberoende patienter. Vidare bidrar det också till en större trygghet för patienterna och värnar om deras integritet. I mötet med en narkotikaberoende patient är det viktigt att tillämpa ett holistiskt synsätt där hela personen tas i beaktan. Förmågan och viljan att se personen bakom drogberoendet efterfrågas och

förespråkas i flera studier (Monks et al., 2013; Morgan, 2014). Slutligen kan det argumenteras för likavärdesprincipen och att lika vård ska bistås alla. Det stöds också i forskningen att varje patient bör ses som en unik person och borde därför behandlas lika väl som vem som helst samt vikten av att tillämpa ett holistiskt perspektiv och förhållningssätt (Morley et al., 2015). Med hänvisning till kravet i hälso- och sjukvårdslagen (SFS 1982:763) att lika vård ska bistås alla kan vidare utbildning och ökat stöd från verksamheterna motiveras för att motverka problemet med diskriminering.

Fortsatt forskning

Sammantaget bedöms det finnas en kunskapslucka inom problemområdet vilken fordrar ytterligare forskning på området och då framförallt utifrån patienternas perspektiv. Behovet av fortsatt forskning inom detta problemområde bekräftas även av samtliga studier som granskats (Blay et al., 2012; Brener et al., 2010; Chu & Galang, 2013; Ford, 2011; Gilchrist et al., 2011; Harling & Turner, 2012; Monks et al., 2013; Morgan, 2014; Morley et al., 2015; Treloar et al., 2013; Van Boekel et al., 2014; Williams et al., 2015). Slutligen efterfrågas även studier från Sverige inom ämnet, då ett nationellt perspektiv saknades i denna litteraturstudie.

Slutsats

Sammanfattningsvis bekräftas tanken om att negativa attityder hos sjuksköterskan genererar en sämre förutsättning för en god vårdrelation och minskar således chanserna att kunna bistå med en kvalitativ vård. Okunskap och negativa föreställningar kring personer med narkotikaberoende ger mindre gynnsamma förutsättningar för en god vårdrelation och kvalitativ omvårdnad. Det är eftersträvansvärt att tillämpa en holistisk människosyn i mötet med den narkotikaberoende personen. I enlighet med Travelbees omvårdnadsteori bör relationen mellan sjuksköterska och patient i första hand ses som en mellanmänsklig relation som präglas av ömsesidig tillit och sympati.

Tillkännagivanden

Ett stort tack till Mirjana för en god handledning och uppmuntran. Vi vill även tacka Anita, Rickard och Jenny för korrekturläsning. Slutligen vill vi tacka varandra för ett gott samarbete och stort tålamod.

Referenser

- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5* (Vol. 5.). Arlington, Va: American Psychiatric Association.
- Blay, N., Glover, S., Bothe, J., Lee, S., & Lamont, F. (2012). Substance users' perspective of pain management in the acute care environment. *Contemporary Nurse*, 42(2), 289-297.
- Brener, L., von Hippel, W., von Hippel, C., Resnick, I., & Treloar, C. (2010). Perceptions of discriminatory treatment by staff as predictors of drug treatment completion: Utility of a mixed methods approach. *Drug and Alcohol Review*, 29(5), 491-497.
- CAN. (2014). Drogutvecklingen i Sverige. *Rapporter*. 151014. Hämtad från <http://www.can.se/sv/Rapporter/Drogutvecklingen-i-Sverige-2014/>
- Chu, C., & Galang, A. (2013). Hospital nurses' attitudes toward patients with a history of illicit drug use. *The Canadian nurse*, 109(6), 29-33.
- Coldwell Foster, P. (2011). Other Theories from the 1950s and 1960s. I J. B. George (Red.), *Nursing theories: the base for professional nursing practice* (Vol. 6., s. 181-212). Upper Saddle River, N.J: Pearson Education.
- Ford, R. (2011). Interpersonal challenges as a constraint on care: The experience of nurses' care of patients who use illicit drugs. *Contemporary Nurse*, 37(2), 241-252.
- Ford, R., Bammer, G., & Becker, N. (2008). The determinants of nurses' therapeutic attitude to patients who use illicit drugs and implications for workforce development. *Journal of Clinical Nursing*, 17(18), 2452-2462.
- Franck, J., & Nylander, I. (2015). Skadligt bruk och beroende. I J. Franck & I. Nylander (Red.), *Beroendemedicin* (Vol. 2., uppdaterade och omarb. uppl., s. 15-20). Lund: Studentlitteratur.
- Friberg, F. (2012). Att göra en litteraturoversikt. I F. Friberg (Red.), *Dags för uppsats: vägledning för litteraturbaserade examensarbeten* (Vol. 2., [rev.] uppl., s. 133-143). Lund: Studentlitteratur.
- Gilchrist, G., Moskalewicz, J., Slezakova, S., Okruhlica, L., Torrens, M., Vajd, R., & Baldacchino, A. (2011). Staff regard towards working with substance users: A European multi-centre study. *Addiction*, 106(6), 1114-1125.
- Harling, M. R., & Turner, W. (2012). Student nurses' attitudes to illicit drugs: A grounded theory study. *Nurse Education Today*, 32(3), 235-240.
- Heilig, M. (2011). *Beroendetillstånd* (Vol. 2. [dvs 3.] uppl.). Lund: Studentlitteratur.

- Internetmedicin. (2015). *Abstinens vid narkotikamissbruk – handläggning*. Hämtad 2015-12-20, från <http://www.internetmedicin.se/page.aspx?id=125>
- Kirkevold, M., & Larsson-Wentz, K. (2000). *Omvårdnadsteorier: analys och utvärdering* (Vol. 2., [omarb. och utvidgade] uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Lossius, K. (2010). Alkohol och droger. I F. Skårderud, S. Haugsgjerd, & E. Stänicke (Red.), *Psykiatri: själ - kropp - samhälle* (Vol. 1. uppl., s. 414-427). Stockholm: Liber.
- McLaughlin, D., McKenna, H., Leslie, J., Moore, K., & Robinson, J. (2006). Illicit drug users in Northern Ireland: Perceptions and experiences of health and social care professionals. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 13(6), 682-686.
- Monks, R., Topping, A., & Newell, R. (2013). The dissonant care management of illicit drug users in medical wards, the views of nurses and patients: A grounded theory study. *Journal of Advanced Nursing*, 69(4), 935-946.
- Morgan, B. D. (2014). Nursing attitudes toward patients with substance use disorders in pain. *Pain Management Nursing*, 15(1), 165-175.
- Morley, G., Briggs, E., & Chumbley, G. (2015). Nurses' Experiences of Patients with Substance-Use Disorder in Pain: A Phenomenological Study. *Pain Management Nursing*, 16(5), 701-711.
- Nelson, S. (2011). Theories Focused on Interpersonal Relationships. I J. B. Butts & K. M. N. Rich (Red.), *Philosophies and theories for advanced nursing practice* (s. 217-312). Sudbury, Mass: Jones and Bartlett.
- Ottosson, H., & Ottosson, J.-O. (2007). *Psykiatriboken* (Vol. 1. uppl.). Stockholm: Liber.
- Paschkis, Z., & Potter, M. L. (2015). Acute Pain Management for Inpatients with Opioid Use Disorder Overcoming misconceptions and prejudices. *AMERICAN JOURNAL OF NURSING*, 115(9), 24-32.
- SFS 1968:64. *Narkotikastrafflag*. Stockholm: Socialdepartementet.
- SFS 1982:763. *Hälso- och sjukvårdslag*. Stockholm: Socialdepartementet.
- SFS 2006:323. *Lag om utbyte av sprutor och kanyler*. Stockholm: Socialdepartementet.
- Socialstyrelsen. (2015). Dödsorsaker 2014. *Publikationer*. 151020. Hämtad från <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2015/2015-8-1>

- Ternstedt, B.-M., & Norberg, A. (2014). Omvårdnad ur livscykelperspektiv - identitetens betydelse. I F. Friberg & J. Öhlén (Red.), *Omvårdnadens grunder - Perspektiv och förhållningssätt* (s. 33-67): Studentlitteratur, Lund.
- Travelbee, J. (1971). *Interpersonal aspects of nursing* (Vol. 2.). Philadelphia: Davis.
- Treloar, C., Rance, J., Grebely, J., & Dore, G. J. (2013). Client and staff experiences of a co-located service for hepatitis C care in opioid substitution treatment settings in New South Wales, Australia. *Drug and Alcohol Dependence*, 133(2), 529-534.
- Van Boekel, L. C., Brouwers, E. P. M., Van Weeghel, J., & Garretsen, H. F. L. (2013). Stigma among health professionals towards patients with substance use disorders and its consequences for healthcare delivery: Systematic review. *Drug and Alcohol Dependence*, 131(1-3), 23-35.
- Van Boekel, L. C., Brouwers, E. P. M., van Weeghel, J., & Garretsen, H. F. L. (2014). Healthcare professionals' regard towards working with patients with substance use disorders: Comparison of primary care, general psychiatry and specialist addiction services. *Drug and Alcohol Dependence*, 134(1), 92-98.
- Wiklund Gustin, L. (2014). Substanssyndrom. I I. Skärsäter (Red.), *Omvårdnad vid psykisk ohälsa: på grundläggande nivå* (Vol. 2., [revid. och utök.] uppl., s. 163-188). Lund: Studentlitteratur.
- Williams, B., Boyle, M., & Fielder, C. (2015). Empathetic attitudes of undergraduate paramedic and nursing students towards four medical conditions: A three-year longitudinal study. *Nurse Education Today*, 35(2), e14-e18.
- Willman, A., Stoltz, P., & Bahtsevani, C. (2011). *Evidensbaserad omvårdnad: en bro mellan forskning & klinisk verksamhet* (Vol. 3., [rev.] uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- World Health Organization. (1992). *The ICD-10 classification of mental and behavioural disorders: clinical descriptions and diagnostic guidelines*. Geneva: WHO.
- Wramner, B., Pellmer Wramner, K., & Hellström, C. (2010). *Beroende och droger: förekomst, effekter, förändringsmöjligheter* (Vol. 1. uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Zeremski, M., Zibbell, J. E., Martinez, A. D., Kritz, S., Smith, B. D., & Talal, A. H. (2013). Hepatitis C virus control among persons who inject drugs requires overcoming barriers to care. *World Journal of Gastroenterology*, 19(44), 7846-7851.

Bilaga I Söktabell

Datum	Databas	Sökord	Begränsningar	Antal träffar	Relevanta abstrakt	Granskade artiklar	Valda artiklar
151006	Scopus	substance abuse* AND prejudice AND health care AND attitudes in health personnel	peer-reviewed, article, publication years 2010-2015, English language	10	2	2	(Brener et al., 2010)
151015	Scopus	substance use disorder* AND nurs* AND attitudes AND health care AND patient care	peer-reviewed, article, publication years 2010-2015, English language	54	9	8	(Monks et al., 2013), (Morgan, 2014), (Gilchrist et al., 2011), (Morley et al., 2015), (Van Boekel et al., 2014)
151015	Cinahl	attitudes AND nurse AND illicit drugs NOT alcohol	peer-reviewed, research article, publication years 2010-2015, English language	6	4	3	(Chu & Galang, 2013) (Ford, 2011) (Harling & Turner, 2012)
151026	Cinahl	Substance Abusers AND Patient Satisfaction	peer-reviewed, research article, publication years 2010-2015, English language	9	1	1	(Blay et al., 2012)
<p>Sekundärsökning: Följande artiklar hittades manuellt via citeringar av andra artiklar som var av intresse för litteraturöversikten. (Williams et al., 2015) (Treloar et al., 2013)</p>							

Bilaga II Artikelöversikt

Titel, författare, år och land	Publicerande tidskrift	Antal citeringar	Metod	Syfte	Huvudsakligt resultat	Styrkor och svagheter Vetenskaplig kvalitet
<p><i>"Substance users' perspective of pain management in the acute care environment"</i></p> <p>Blay et al., 2012</p> <p>Australien</p>	<i>Contemporary Nurse</i>	0	<p>Mixad metod</p> <p>Kvalitativ och kvantitativ</p> <p>Deltagare: 27 patienter</p>	Att utforska drogberoende patienters perspektiv av smärtlindring inom akutsjukvård.	Resultatet visade att majoriteten av patienterna var nöjda med den smärtlindring som gavs. Dock tenderade patienterna att uppleva ett större missnöje allteftersom vårdtiden fortskred.	<p>(+) Tydligt presenterat både kvantitativ och kvalitativt resultat. Beskrivet randomiseringsförfarandet. Representativt urval. Beskriven kontext. Litet bortfall.</p> <p>(-)</p> <p>Hög kvalitet</p>
<p><i>"Perceptions of discriminatory treatment by staff as predictors of drug treatment completion: Utility of a mixed methods approach"</i></p> <p>Brener et al., 2010</p> <p>Australien</p>	<i>Drug and Alcohol Review</i>	23	<p>Mixad metod</p> <p>Kvalitativ och kvantitativ</p> <p>Deltagare: 13 patienter, åtta behandlingspersonal</p>	Att undersöka hur upplevd diskriminering påverkade patienters fullföljande av beroendevård.	Det framkom ett samband mellan upplevd diskriminering och fullföljandet av beroendevård. De patienter som upplevde ett nedlåtande bemötande tenderade att avbryta behandlingar. Alla deltagare uppgav att de någon gång upplevt diskriminering inom vården pga. deras beroende.	<p>(+) Tydligt presenterat och lättförståeligt resultat.</p> <p>(-) Kvantitativt resultat ej generaliserbart.</p> <p>Hög kvalitet</p>

<p><i>"Hospital nurses' attitudes towards patients with a history of illicit drug use"</i></p> <p>Chu et al., 2013</p> <p>Kanada</p>	<p><i>The Canadian Nurse</i></p>	1	<p>Enkätstudie</p> <p>Kvantitativ</p> <p>Deltagare: 102 sjuksköterskor</p>	<p>Att beskriva sjuksköterskors attityder, inom somatisk sjukvård, gentemot patienter med drogberoende, samt vilka faktorer som påverkar dessa attityder.</p>	<p>Sjuksköterskorna hade i överlag en neutral attityd gentemot patienter med intravenöst drogberoende.</p>	<p>(+) Identifierade och undersökte en betydande kunskapslucka.</p> <p>(-) Resultatet är kort presenterat relaterat till resten av artikeln. Inga svar presenterade. Ej randomiserat deltagarurval. Stort bortfall.</p> <p>Låg kvalitet</p>
<p><i>"Interpersonal challenges as a constraint on care: The experience of nurses' care of patients of illicit drugs"</i></p> <p>Ford, 2011</p> <p>Australien</p>	<p><i>Contemporary Nurse</i></p>	7	<p>Tvärsnittsstudie, del av en större studie.</p> <p>Kvalitativ</p> <p>Deltagare: 311 sjuksköterskor</p>	<p>Undersöka sjuksköterskors upplevelser av mellanmänskliga relationer som kan förhindra en god vård och omvårdnad.</p>	<p>Tre genomgående teman kunde identifieras; våldsamt som hindrande av omvårdnad, manipulerande som hindrande av omvårdnad och ansvarslöshet som hindrande av omvårdnad.</p>	<p>(+) Klart beskriven kontext. Tydligt presenterar resultat och implikationer och resultat.</p> <p>(-) En författare.</p> <p>Hög kvalitet</p>
<p><i>"Staff regard towards working with substance users: A European multi-center study"</i></p> <p>Christ et al.,</p>	<p><i>Addiction</i></p>	28	<p>Multi-center studie</p> <p>Kvantitativ</p> <p>Deltagare rekryterades från</p>	<p>Att undersöka sjuksköterskors, och andra professioners, attityder till att arbeta med narkotikaberoende</p>	<p>I denna studie framkom att deltagarna generellt värderade arbetet med narkotikaberoende lägre, än patienter med depression eller diabetes, i synnerhet inom primärvården.</p>	<p>(+) Urvalsprocess beskriven. Statistisk analys presenterad. Tydligt resultat som svarar på syftet.</p> <p>(-) Inte randomiserat urval, stort</p>

Spanien			253 vårdenheter i Bulgarien, Italien, Grekland, Spanien, Polen, Scotland, Slovenien, Slovakien. 866 enkäter besvarades	patienter i 8 europeiska länder.		bortfall. Hög kvalitet
<i>"Student nurses' attitudes towards illicit drugs: Grounded theory study"</i> Harling et al., 2012 Storbritannien	<i>Nurse Education Today</i>	3	Grundad teori Kvalitativ Deltagare: 82 sjuksköterske-studenter	Att undersöka sjuksköterskestudenters attityder gentemot narkotikaberoende patienter.	Resultatet påvisade att studenternas attityder influerades av flera olika faktorer; samhällets syn på narkotikaberoende, medias influenser, kulturella skillnader, attityder i arbetsmiljön, sjuksköterskeutbildningen och deras personliga erfarenheter.	(+) Genererar teori som presenteras tydligt i resultatet. Relevanta implikationer för klinisk praktik. (-) Hög kvalitet
<i>"The dissonant care management of illicit drug users in medical wards, the views of nurses and patients: A grounded theory study"</i> Monks et al., 2013 Storbritannien	<i>Journal of Advanced Nursing</i>	2	Grundad teori Kvalitativ Deltagare: 29 sjuksköterskor	Att undersöka sjuksköterskors bemötande gentemot patienter med narkotikaberoende.	Framkom att vården som ges till denna patientgrupp upplevs som kaotisk, oorganiserad och förvirrande och att det finns brist på kunskap om patientgruppen.	(+) Tydligt presenterat resultat. Genererar teori. Implikationer och rekommendationer tydligt presenterat. (-) Hög kvalitet

<p><i>"Nursing attitudes towards patients with substance use disorders in pain"</i></p> <p>Morgan, 2014</p> <p>USA</p>	<p><i>Pain Management Nursing</i></p>	<p>2</p>	<p>Grundad teori</p> <p>Kvalitativ</p> <p>Deltagare: 14 sjuksköterskor</p>	<p>Att få ökad förståelse samt generera en teoretisk modell för att hjälpa sjuksköterskor i mötet med narkotikaberoende patienter och samtidig smärta.</p>	<p>I resultatet presenteras tre olika tillvägagångssätt, mer eller mindre effektiva, för smärtlindring av patientgruppen. Det framkommer att sjuksköterskans attityder och föreställningar kring patientens beroende och smärta, påverkar huruvida denne får adekvat smärtlindring eller ej.</p>	<p>(+) Genererar teori som kan appliceras i praktiken.</p> <p>(-) Endast en författare.</p> <p>Hög kvalitet</p>
<p><i>"Nurses' experiences of patients with substance-use disorders in pain: A phenomeno-logical study"</i></p> <p>Morley et al., 2015</p> <p>Storbritannien</p>	<p><i>Pain Management Nursing</i></p>	<p>0</p>	<p>Fenomenologisk studie</p> <p>Kvalitativ</p> <p>Deltagare: fem sjuksköterskor</p>	<p>Att erhålla en djupare förståelse för sjuksköterskors erfarenheter och upplevda hinder i mötet med narkotikaberoende patienter.</p>	<p>Belyser svårigheterna kring vården och omvårdnaden för patienter med drogberoende. Det framkom att sjuksköterskor upplevde vårdandet av patientgruppen som utmanande och bitvis svår, men påpekade även vikten av en holistisk syn på patienten.</p>	<p>(+) Klart beskriven kontext. Relaterar resultatet med redan befintlig teoretisk referensram. Implikationer för relevant praktik är väl presenterade.</p> <p>(-) Få deltagare.</p> <p>Hög kvalitet</p>
<p><i>"Clients and staff experiences of a co-located service for hepatitis C care in opioid substitution treatment settings in New South Wales,</i></p>	<p><i>Drug and Alcohol Dependence</i></p>	<p>3</p>	<p>Intervjustudie</p> <p>Kvalitativ</p> <p>Deltagare: 57 patienter, 19 vårdpersonal</p>	<p>Att undersöka patienters och personals attityder till att tillgängliggöra HCV-behandling genom att förlägga</p>	<p>Framkom att patienter upplever en större stigmatisering inom andra vårdinrättningar än beroendemedicin. Majoriteten av både personal och patienter upplevde en stor fördel med att förlägga verksamheterna i samma</p>	<p>(+) Väldefinierad frågeställning. Implikationer som är relevant för klinisk praktik.</p> <p>(-)</p>

<p><i>Australia”</i></p> <p>Treloar et al., 2013</p> <p>Australien</p>			<p>varav 9 sjuksköterskor</p>	<p>dessa i samma lokaler som beroendevården.</p>	<p>lokaler.</p>	<p>Hög kvalitet</p>
<p><i>”Health care professionals’ regard towards working with patients with substance use disorders: Comparison of primary care: general psychiatry and specialist addictions services”</i></p> <p>van Boekel et al., 2014</p> <p>Nederländerna</p>	<p><i>Drug and Alcohol Dependence</i></p>	<p>4</p>	<p>Enkätstudie</p> <p>Kvantitativ</p> <p>Deltagare: 347 hälso-och sjukvårdspersonal . 180 arbetade inom primärvård, 89 (varav 76.4% sjuksköterskor) inom allmänpsykiatri, 78 från beroendemedicin (29.5% av dessa var sjuksköterskor).</p>	<p>Att jämföra hur sjuksköterskor, och andra professioner, inom olika discipliner värderar arbete med narkotikaberoende patienter och attityder gentemot dessa.</p>	<p>Resultatet påvisade att sjuksköterskor och andra professioner som arbetade inom beroendevård, eller på annat vis ofta kommit i kontakt med berörd patientgrupp, hade en större förståelse och värderade arbetet med dessa högre.</p>	<p>(+) God beskrivning av urvalsprocessen. Randomiserad. Tydligt resultat som besvarar frågeställningen. Presenterar begränsningar med studien.</p> <p>(-) Stort bortfall.</p> <p>Hög kvalitet</p>
<p><i>”Empathic attitudes of undergraduate paramedic and nursing students towards four medical conditions: A three-year longitudinal study”</i></p>	<p><i>Nurse Education Today</i></p>	<p>1</p>	<p>Longitudinell studie</p> <p>Kvantitativ</p> <p>Deltagare: 554 ambulanssjukvård</p>	<p>Att utforska hur ambulanssjukvårdar- och sjuksköterskestudenter värderar att arbeta med fyra olika</p>	<p>Visade att deltagarnas attityder till att arbeta med drogberoende patienter var mer negativa än mot andra patientgrupper. De studenter som läste en vidareutbildning hade generellt mer empati för den berörda patientgruppen.</p>	<p>(+) Tydligt presenterad statistisk analys.</p> <p>(-) Inget randomiserat urval. Ej generaliserbart.</p>

Williams et al., 2015 Australien			- och sjuksköterske- studenter	patientgrupper.	Intressant var dock att denna empati verkade minska efter andra året på utbildningen.	Låg kvalitet
---	--	--	--------------------------------------	-----------------	---	--------------